XX. ULUSLARARASI ORTAÇAĞ VE TÜRK DÖNEMİ KAZILARI VE SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (02-05 KASIM 2016)

PROCEEDINGS OF THE XXth INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF THE MEDIEVAL AND TURKISH ERA EXCAVATIONS AND ART HISTORY RESEARCHES (02-05 NOVEMBER 2016)

SAKARYA 2017

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, NO:

ISBN: ----------

Bu kitabın tümü ya da bölümü / bölümleri Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nün yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz ve dağıtılamaz.

No part of this book may be printed, reproduced or distrubuted by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Sakarya University Faculty of Arts and Sciences Department of Art.

© 2016 by Sakarya University. All rights reserved.

Kapak

Arş. Gör. Murat ALKAN

Süheyl GÜNAYDIN

Logo

Orhan ALTUĞ

Web Tasarım

Zafer DÜNDAR

Baskı

Mart 2017, I. Baskı, 70 adet

Sakarya Üniversitesi Matbaası

SAKARYA 2017

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ

XX. ULUSLARARASI ORTAÇAĞ VE TÜRK DÖNEMİ KAZILARI VE SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (02-05 KASIM 2016)

PROCEEDINGS OF THE XXth INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF THE MEDIEVAL AND TURKISH ERA EXCAVATIONS AND ART HISTORY RESEARCHES (02-05 NOVEMBER 2016)

Editörler / Editors
Yrd. Doç. Dr. Ela TAŞ
Arş. Gör. Rumeysa IŞIK YAYLA
Arş. Gör. Murat ALKAN

SAKARYA
2017

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI; NO:

------ tarih ve ----- numaralı Sakarya Üniversitesi Yayın Komisyonu Kararı ve
------ tarih ve ----- numaralı Yönetim Kurulu Kararı ile basıma uygun görülmüştür / görülmemiştir.

ISBN –

EDİTÖRLER / EDITORS

Yrd. Doç. Dr. Ela TAŞ
Arş. Gör. Rumeysa IŞIK YAYLA
Arş. Gör. Murat ALKAN

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU / SYMPOSIUM ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Yrd. Doç. Dr. Ela TAŞ
Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU
Yrd. Doç. Dr. Gülsen TEZCAN KAYA
Arş. Gör. Rumeysa IŞIK YAYLA
Arş. Gör. Murat ALKAN
Arş. Gör. Mert AĞAOĞLU

SEMPOZYUM BİLİM KURULU / SYMPOSIUM SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU
Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Prof. Dr. Ali BAŞ
Prof. Dr. Ali BORAN
Prof. Dr. Ali Osman UYSAL
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
Prof. Dr. Arif BİLGİN
Prof. Dr. B. Yelda OLCAY UÇKAN
Prof. Dr. Bekir DENİZ
Prof. Dr. Bozkurt ERSOY
Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU
Prof. Dr. Hakkı ACUN
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY
Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ
Prof. Dr. Kıymet GİRAY
Prof. Dr. Machiel KIEL
Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN
Prof. Dr. Oluş ARIK
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR
Prof. Dr. Rahmi Hüseyin ÜNAL
Prof. Dr. Rüçhan ARIK
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Prof. Dr. Yaşar ÇORUHLU
Dr. Aliye İBRAGİMOVA
Dr. Hadice ESADOVA

SEKRETARYA

Yrd. Doç. Dr. Ela TAŞ
Arş. Gör. Rumeysa IŞIK YAYLA

** Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.*
*** Bildiriler yazar adlarına göre düzenlenmiştir.*

Sponsorlarımıza teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU'nun Konuşması **XII**

Sunuş **XIII**

Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU

Türk-İslâm Sanatında Devşirme Malzeme Kullanımına Farklı Bir Örnek: Üsküdar Altunizâde Camii Son Cemaat Yeri Mihrabı **1**

Abdüsselam ULUÇAM

Hasankeyf'teki Kültürel Mirasın Bugünkü Durumu **14**

Ahmet ÇAYCI – Zekeriya ŞİMŞİR

Gevale Kalesi 2015 Yılı Arkeolojik Kazı Çalışmaları **37**

Ahmet YAVUZYILMAZ

Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları (2013-2015) **49**

Ahmet Ali BAYHAN

Ordu'dan Bir Geç Osmanlı Sivil Mimarlık Örneği: Çamaş Cevat Bey Konağı **61**

Akın TUNCER

Süleymaniye Külliyesi Tabhanesi'nin 16 No'lu Hücresinde Yeni Tespit Edilen Isıtma Sistemi ve Özellikleri **78**

Ali BAŞ – Şükrü DURSUN

Keykubadiye Sarayı 2014 Yılı Sondaj Çalışması **86**

Ali Osman UYSAL

Eceabat'ın Bigalı Köyünde Osmanlı Eserleri **105**

Aliye IBRAGIMOVA

Kırım Hanlığı Sırasında Bahçesaray ve Mengili Giray'ın Kırım Tahtına Çıkarılması **121**

Ayşe DENKNALBANT ÇOBANOĞLU – H. Banu KONYAR – A. Vefa ÇOBANOĞLU

Eski Van Şehri Kazı Alanında Bulunan Keramikler ve Çiniler **137**

Aziz DOĞANAY

Mezarından Çıkarılıp Kaçırılan Gurbetteki Şehzadenin Unutulan Türbesi: İran Şahı Abbas'ın Yeğeni Hamza Mirzanın Oğlu Haydar Mirza'nın Eyüp'teki Türbesi **159**

Bekir DENİZ
2003 Yılı Darphane (Aksaray) Kazısı **178**

Birsen ERAT
Bergama Hacı Hekim Hamamı ve Onarım Çalışmaları **196**

Ceyhun BERKOL
Sinop Balatlar Kazısı Verileri Işığında Erken Bizans Dönemi Aristokrasisinde Kadın Saç Filesi ve Diğer Saç Aksesuarları **215**

Durmuş GÜR – Sinan YILMAZ
Karadeniz Ereğlisi, Safranbolu, Amasra, Sinop, Trabzon ve Ordu'daki Aziz Kültleri **227**

Eftal KİRAZ
I. Mahmut Kütüphanesi ve Kubbet-üs Sahra Restorasyon Çalışmaları ve Altın Varak Uygulamaları **245**

Elşen ABDURAHMANOV – Habil HALILOV
Kuzeybatı Azerbaycan'da Dini-Arkeolojik Anıtlar ve Totemist İnançlar **259**

Elvan TOPALLI
Fes Paketi Etiketleri **276**

Erdal OKUMUŞ
Çorum'dan Birkaç Çeşme Örneği **289**

Evindar YEŞİLBAŞ
Mardin Tellallar ve Bakırcılar Çarşıları **311**

Gül GEYİK KARPUZ
Anadolu'daki Örnekleri İle İslami Dönem Cam Minyatür Şişeler **322**

Gülberk BİLECİK
Bulgaristan'da Osmanlı Eserleri Araştırmaları **333**

Gülgün KÖROĞLU – Hüseyin VURAL
Sinop-Dikmen Nekropolü Kazılarında Ortaya Çıkarılan Geç Roma-Bizans Dönemi Takıları **347**

Gülgün YILMAZ
Ayasuluk Seramiklerinden Örneklerde Orta Asya Türk Sanatından Etkiler **357**

Gülsen TEZCAN KAYA
Türk İslam Tasvir Sanatında Şeytan Suretlerinin İkonografik Çözümlemesi **368**

Hakkı ACUN
Kalemişi Tekniğinin Farklı Bir Uygulanışı ve Gümülcine Etmekçizade Ahmed Paşa Camii **387**

Hakkı ÖNKAL
Hatice Sultan Türbesinin Düşündürdükleri **410**

Hamza GÜNDOĞDU
Restorasyon Sonrası Erzurum Çifte Minareli Medrese **418**

J. Özlem OKTAY ÇEREZCİ
Hazar Dönemi'ne Ait Kemik Objeler Üzerindeki Tasvirler Hakkında Bir Değerlendirme **440**

Kadir PEKTAŞ
Beçin Kalesi Kazısı 2014-2015 Yılı Kazı Ve Onarım Çalışmaları **454**

Kıymet GİRAY
Paris Ekolü İçinde Türk Ressamları **467**

Lale DOĞER – M. Eda ARMAĞAN
Aigai (Aiolis) Kazısı 2004-2014 Yılları Bizans Dönemi Buluntuları **483**

Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
Karabük Kent Kimliği İçinde İstasyon Binasının Yeri **503**

M. Nilüfer KİRAZ
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Kağıt Konservasyon Laboratuvarında Yapılan Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları **518**

M. Terrance DUGGAN
Surviving Indications of the Communication Devices Employed in The 13th C. in Seljuk, Atabeg and Ayyubid Territory for Signaling by means of Light **535**

Mehmet MEMİŞ
Hat Sanatına Terminolojik Bir Yaklaşım **553**

Mehmet MUTLU
Konya Su Yapılarının Kitabelerinde Ebced Kullanımı **565**

Mehmet ÖZKARCI
Niğde'de Dört Mimari Eser **580**

Mehmet TOP
Hoşap Kalesi Kazısı 2015 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışması **590**

Mustafa GENÇ
Sakarya Çevresi Doğal Boyarmadde Kaynakları ve Boyahaneler **609**

Mustafa Kemal ŞAHİN – Seringül VARİS
Eskişehir/Seyitgazi Kümbet Köyünde Bulunan Himmet Baba Kümbeti Üzerine Yeni Düşünceler **621**

N. Çiçek AKÇIL HARMANKAYA
Edirne Üç Şerefeli Camii Burmalı Minare Kaidesindeki Kitabenin Düşündürdükleri **653**

Nergis ATAÇ
Kappadokia'da Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliselerde Apsis, Doğu Haç Kolu ve Köşe Mekânları Resim Programı **661**

Nurcan YAZICI METİN
Demirköy'deki Fatih Dökümhanesi Kazı Çalışmalarında Ulaşılan Sonuçlar (2010-2015) **676**

Nusret ÇAM
Osmanlı ve Safevi Klasik Cami Anlayışında Benzerlikler ve Aykırılıklar **692**

Osman AYTEKİN
Çoruh Irmağı-Deriner Baraj Suları Altında Kalan Taşınmaz Kültür Varlıklarımızdan Kurtarılan Bazı Örnekler **710**

Osman ERAVŞAR
Trabzon Kalesi'nin Tarihi Gelişimi ve Yeni Bulunan Bir Sur Kapısı Hakkında **724**

Raziye Çiğdem ÖNAL
Erzurum-İspir İlçesinde Geleneksel Ev Mimarisi **743**

Remzi AYDIN
Mühendis Mehmed Fevzi Efendi'nin Kayseri'deki Çalışmaları **761**

Rumeysa IŞIK YAYLA
Çağdaş Türk Resminde Yöresel İzlenimlerden Bir Kesit: Leyla Gamsız'ın Fırçasından Sakarya/Hendek Görünümleri **779**

Sahure YARİŞ

Elazığ Etnografya ve Arkeoloji Müzesi'nde Depoda Bulunan Bir Grup Madeni İbrik **794**

Sevil PİRİYEVA KARAMAN

Ahıska'dan İzler **814**

Şehnaz BİÇER ÖZCAN

8.-9. Yüzyıla Ait Maniheist Uygur Varağındaki Tezhip Prototipi Hakkında Bir Değerlendirme **823**

Tahsin KORKUT

İşhan Manastır Kilisesi'nin Geometrik Plastik Bezeme Programı **834**

Tolga UZUN

19. Yüzyıl Osmanlı Duvar Resimlerinde Yeniliğin ve Değişimin Sembolü Tasvirler… **851**

Tülin ÇORUHLU – Fevzi ÇELEBİ

Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesi'ndeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. Yüzyıllar) **862**

Tülin ÇORUHLU – Murat ALKAN

Sakarya İli Geleneksel Türk Mimarisinde Duvar Resimleri ve Boyalı Nakışlar **876**

Türkan ACAR

2015 Yılı Çalışmalarında Uşak'taki Su Yapıları **913**

Uğur GENÇ

Selçuklu Kılıçları Araştırma Projesi **921**

Ü. Melda ERMİŞ

Demirköy'deki Geç Antik Çağ Kaleleri: İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme **942**

Vedat TEZCAN – Mustafa GENÇ

Geleneksel Türk Sanatlarının Metafiziği **955**

Yalçın KARACA

Van Yedikilise Manastırı (Varagavank) Mimari Plastik Süslemelerdeki Kuş Figürleri **968**

Yaşar ÇORUHLU

Kurttan Türeme Efsaneleri İle İlgili Avrasya Tasvirleri Üzerine Düşünceler **989**

Yılmaz BÜKTEL

Arta – Narda Osmanlı Hatıraları **1005**

Yusuf ÇETİN

Kars Müzesi'nde Bulunan Büyük Selçuklu Dönemine Ait Figür Bezemeli Bir Çini Tabağın İkonografik Çözümlemesi **1025**

Sempozyumun Medyadaki Yankıları ve Sempozyumdan Enstantaneler **1041**

MEZARINDAN ÇIKARTILIP KAÇIRILAN GURBETTEKİ ŞEHZÂDENİN UNUTULAN TÜRBESİ: Acem Şahı Abbas'ın Yeğeni Haydar Mirza'nın Eyüp'teki Türbesi

Aziz DOĞANAY[*]

Özet

Bu bildiride İran Şahı Abbas'ın sulh rehinesi olarak Osmanlı payitahtına gönderdiği yeğeni Haydar Mirza'nın (Şah Abbas'ın Veliahdı Hamza Mirza'nın oğlu Haydar Mirza) İstanbul Eyüp Sultan haziresindeki, kime ait olduğu unutulmuş türbesi, arşiv belgeleri ışığında incelenecektir.

14 Ekim 1589'da çocuk yaşta sulh rehinesi olarak İstanbul'a gönderilen Şah Abbas'ın yeğeni Haydar Mirza, İstanbul'a geldikten sonra Vefa semti civarından Pertev Paşa'nın sarayına yerleştirilmiştir. Kadırga Limanı'ndaki Sokollu Mehmed Paşa Sarayı'nda sünnet düğünü yapılmış ve kalan ömrünü İstanbul'da tamamlayarak genç yaşta yakalandığı veba hastalığından kurtulamayarak 21 Aralık 1595'te ölmüş, Eyüp'teki Şah Hatun'un türbesinin yanına defnolunmuştur. Sultan III. Mehmed'in emriyle üzerine bir türbe inşa ettirilmiştir.

Şah Hatun Türbesi'nden sonra bu türbenin yanına bitişik şekilde yapıldığı için, bir yanı Şah Hatun Türbesi'ne paralel konumlandırılarak mezkûr yapıya uydurulmuş, iki paye ve dört sütunun taşıdığı altı destekli merkezî kubbeyle örtülmüş, altıgen planlı türbenin, üç yönde kenarları uzatılarak, yapıya benzerlerinden farklı bir görünüm kazandırılmıştır.

Haydar Mirza'nın vefatından dört yıl sonra (23 Aralık 1599) babası Hamza Mirza İran'dan büyük bir heyetle şehzâdenin kabrini ziyarete gelmiş, bu ziyaretten sonra milliyetçi duygularla Haydar Mirza'nın kabri açılarak şehzâdenin na'şı yerinden çıkartılıp Erdebil'e götürülmüş ve yeni türbesine gömülmüştür.

Na'şın kaçırılmasından sonra galeyana gelen bazı kimseler, Haydar Mirzanın mezar taşını tahrip ederek türbede medfun olan diğer kişilerin taşlarını da kazımak suretiyle burada yatanların kimliklerini tanınmaz hale getirip unutulmalarına sebep olmuştur.

Yıllar sonra Haydar Mirza'nın nerede yattığı unutulmuş veya unutturulmuş ve bu türbeler çağdaş yayınlarda "bilinmeyen türbe" veya "Mehmed Çelebi Türbesi" olarak tanıtılmıştır. Bu çalışmada konu bütün yönleriyle ele alınarak vuzuha kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler*: Osmanlı İran İlişkileri, Sulh Rehinesi, Haydar Mirza, Şah Hatun, Çifte Gelinler.*

THE FORGOTTEN TOMB OF A PRINCE (SHAHZADA) WHOSE BODY WAS STOLEN: THE TOMB OF HAIDAR MIRZA THE SON OF HAMZA MIRZA, THE BROTHER OF SHAH ABBAS SHAH OF IRAN, IN EYUP CEMETERY.

Abstract

In this paper the forgotten tomb of Haidar Mirza the son of Hamza Mirza who was left by his uncle Shah Abbas to Ottoman capital as peace hostage is discussed through the documents found in Ottoman Archives.

Haidar Mirza, after arriving Istanbul in 14 October 1589 as a child being sent as a peace hostage by his uncle Shah Abbas had settled in Pertev Pasha's residence in Vefa.

His circumcision ceremony was held in Sokollu Mehmed Pasha Palace in Kadırga Port and spending his young hood in Istanbul died in 21 December 1595 after suffering from plague and was buried next to Shah Khatun Tomb in Eyup where later a tomb was built by the order of Sultan Mehmet III.

[*]Doç. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı.
e-mail: azizdoganay@marmara.edu.tr.

As was erected just next to Shah Khatun's Tomb, the sides of this second tomb run parallel to the walls of mentioned tomb bearing a central dome suggested by two pillars and four columns on a hexagonal plan. At the whole structure a unique look amongst the similar building.

Four years after the death of Haidar Mirza (23 December 1599) his father Hamza Mirza came to visit his sons tomb with a crowded committee and at a later date probably as a nationalist behavior the grave of Haidar Mirza was opened and his relics were taken to Erbil to be buried in his new tomb.

The people finding the tomb empty further destroyed the tombstone and scratched of the records on the stones of other buried people leaving them all illegible and caused these buried to be forgotten until our research.

In addition, in the official documents and contemporary researches, these tombs have been referred as "Unknown tomb" or "Tomb of Mehmed Çelebi" Our aim is to explore the secrets of these tomb and to put a fresh light on the matter whit it's either features.

***Keywords**: Ottoman Iranian Relations, Hostages to Peace, Haidar Mirza, Shah Khatun, Double Brides.*

Bu çalışmada Acem Şâhı Abbas'ın, sulh rehinesi olarak Osmanlı payitahtına gönderdiği yeğeni, Haydar Mirza'nın (Şah Abbas'ın Veliahdı Koç-kapan Hamza Mirza'nın oğlu Haydar Mirza) İstanbul'da taun/veba hastalığına yakalanarak vefat etmesi üzerine Eyüp'te Halid b. Zeyd Ebû Eyyüb el- Ensarî'nin kabri yakınında bir yere defnedilerek üzerine kubbeli bir türbe yaptırılması ve akabinde şehzâdenin na'şının yerinden çıkartılıp Erdebil'e götürülmesi neticesinde, aidiyeti unutturulan türbenin durumu, tarihî belgeler ışığında ele alınacaktır (Foto.1-3).

Şâh Abbas (Ocak 1571 - 19 Ocak 1629) bugünkü Azerbaycan ve İran coğrafyasında hüküm sürmüş, yeryüzünde Şiî İslâm inancını hâkim kılmaya çalışan, Türk soylu bir Safevî hükümdârı (1588-1629) olup, kurduğu sürekli orduyla Safevî hânedânını güçlendirmiş, saltanatı yıllarında Osmanlılarla girdiği yaklaşık 12 yıl süren amansız mücadeleye ara vermek için Ferhat Paşa aracılığıyla payitahta gönderdiği elçilerle bir barış antlaşması yapmıştır[1].

14 Ekim 1589'da Ferhad Paşa tarafından Hasankale'deki umumî karargâhta karşılanan Koç-kapan Hamza Mirza'nın oğlu Haydar Mirza, 28 Ocak 1590'da Ferhat Paşa'nın delâletiyle sulh rehinesi olarak kalabalık bir heyetle birlikte İstanbul'a getirilmiştir[2]. İstanbul'da büyük bir ilgi uyandıran bu Safevî sulh heyeti, Sultan III. Murad Hân'ın (saltanatı, 22 Aralık 1574 – 16 Ocak 1595) emriyle muhteşem bir şekilde karşılanmıştır[3].

Hey'et başkanı Mehdi Kul Hân, Sultan III. Murad Hân tarafından kabul edilmiş, konuşmasına izin verilince; Şâh Abbas'ın bütün Osmanlı fütûhâtını tanıdığını, şu anda fiilen iki devletin elinde bulunan yerlerin iki devlette kalması kaydıyla sulh istediğini belirtmiştir[4].

21 Mart 1590'da İstanbul muahedesi imzalanmış; bu antlaşmaya göre İran, sünnî tebaasının mezheb hürriyetine saygı göstermekten başka, sünnî büyüklerine dil uzatmamayı da taahhüd etmiştir[5].

Çocuk yaşta sulh rehinesi olarak İstanbul'a gönderilen Şâh Abbas'ın yeğeni Haydar Mirza, İstanbul'a geldikten sonra Vefâ semti civarında Pertev Paşa'nın sarayına

[1] David Blow, *Shah Abbas: The Ruthless King who Became an Iranian Legend*, London: I. B. Tauris, 2009, s. 36; Cihat Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s. 149-180.
[2] İbrahim Peçevi/Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevî* 1059/1649, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1283, C. I, s. 121-122.
[3] İbrahim Peçevi/Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevî*, C. I, s. 122.
[4] Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı*, s. 150; Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler*, IX, Ankara: Yeni Türkiye yayınları, 2002, s. 652.
[5] Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı*, s. 150

yerleştirilmiştir. Şehzâde'nin İstanbul'a getirilişi için "Geldi izz ü nâz ile Rûm'a Acem şehzâdesi" diye tarih düşürülmüştür[6]. Mahmud Abdülbâkî (1526–1600) dîvânında şehzâdenin İstanbul'a gelişi resmedilmiştir (Metropolitan Museum 45.174.5). (Foto. 4). Kadırga Limanı'ndaki Sokollu Mehmed Paşa Sarayı'nda 1593 yılında sünnet düğünü yapılmış[7] ve kalan ömrünü İstanbul'da tamamlayarak, yakalandığı maraz-ı tâun/vebadan kurtulamayıp 15-16 yaşlarında iken 21 Aralık 1595'te vefat etmiştir[8]. Eyüp'teki Beğlerbeği Türbesi'nin yanına defnolunmuştur[9]. Bu sıra tahta yeni oturmuş olan Sultan III. Mehmed Hân'ın (saltanatı, 16 Ocak 1595 – 21 Aralık 1603) emriyle üzerine kubbeli bir türbe inşa ettirilmiştir. (Şekil 1-2).

Şâh Abbas tarafından Erdebil Hân'ı Karahanlı Zülfikâr Hân'ın, Sultan III. Murad'ın vefatı için ta'ziye ve Sultan III. Mehmed'in tahta geçişini tebrik etmek için bin kişiden fazla neferden oluşan büyük bir heyet ve bir name ile gönderilen elçinin İstanbul'a yaklaştığı haberi alınınca, İstanbul'da çok geniş çaplı tedbirler alınarak hazırlıklar yapılmıştır. 1005/1596 Kasım'ında kalabalık heyet önce Üsküdar'a gelip burada kurdukları çadırlarda iki gün kaldıktan sonra, Osmanlı donanması eşliğinde Eminönü İskelesi'ne geçmişler ve buradan kendileri için hazırlanan Yusuf Paşa dîvânhânesi ve Pertev Paşa kervansarayına coşkulu bir merâsimle götürülmüşlerdir. Kendileri için oldukça görkemli bir karşılama hazırlanmış olup, halk da bu karşılamayı güzergâh boyunca yol kenarlarına dizilerek seyretmişlerdir[10]. Elçi heyeti çok ağır hediyelerle gelmiş ve dillere destan bir şekilde karşılanmıştır.

Haydar Mirza'nın vefâtından dört yıl sonra (23 Aralık 1599) babası Hamza Mirza ibn Koç-kapan ve Dâyesi Güliter Hâtun, Şehzâde Haydar Mirza'nın kabrini ziyaret bahanesiyle, İran'dan büyük bir heyetle, beraberinde Vâlide Sultan'a yüklü hediyelerle birlikte İstanbul'a gelmiştir[11].

Bu ziyaretten sonraki bir tarihte milliyetçi duygularla hareket eden bir grup tarafından Haydar Mirza'nın kabri açılarak şehzâdenin na'şı yerinden çıkartılıp Erdebil'e götürülmüş ve yeni türbesine gömülmüştür[12] (Foto. 5-6).

Na'şın kaçırılmasından sonra galeyana gelen bazı kimseler, Haydar Mirza'nın mezar taşını tahrip ederek o tarihte türbede medfun olan diğer kişi veya kişilerin taşlarındaki kitabeleri de kazımak suretiyle burada yatanların kimliklerini tanınmaz hale getirip, unutulmalarına sebep olmuşlardır (Foto. 7-8). Yıllar sonra Haydar Mirza'nın nerede yattığı unutulmuş veya unutturulmuş ve bu türbeler çağdaş yayınlarda "Mehmed Çelebi Türbesi" olarak tanıtılmıştır[13].

Biz bu çalışmamızda, sıra dışı mimarî tasarımıyla olduğu kadar; içerisinde yatan şahısların kimlikleriyle ilgili söylentilerle de dikkat çeken Koç-kapanzâde Haydar Mirza Türbesi ve bu türbede bulunan kabir kitâbelerini yeniden ele alarak, tespit ettiğimiz kimi kuşkulu durumlara işaretle, bazı tarihî kaynaklar ışığında yeni öneriler sunmaya çalışacağız.

---

[6] Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı*, s. 150.
[7] İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972, s. 161.
[8] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, 1003-1008/1595-1600, C. II, (Haz.) Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 547.
[9] Selânikî Tarihi şehzâdenin Beğlerbeği Türbesi civarında medfun olduğunu bildirmektedir. (bkz., Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 547). Bu türbeden hangi türbenin kastedildiğini açıkça tespit edemedik. Bu türbe bizim Şahî Hatun Türbesi diye tanıttığımız türbe olmalıdır, zira A. Nezih Galitekin ve İlhami Yurdakul'un yayınladığı XIX. Yüzyılın ikinci yarısına ait İstanbul türbelerinin listesini veren bir tarihî belgede, Eyüp'te Beğlerbeyi Türbesi adıyla kayıtlı bir türbe bulunmamaktadır (A. Nezih Galitekin ve İlhami Yurdakul "İstanbul Türbeleri", *İstanbul Araştırmaları*, II, İstanbul 1997, s. 91-146).
[10] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 634, 638-639.
[11] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 840-841.
[12] Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, s. 161; İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980, II, s. 122.
[13] Yıldız Demiriz, "Eyüp'te Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı*, c. XI, İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1982, s. 39-43; Yıldız Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 57-59.

İstanbul Eyüp Câmii'nin kuzeyinde yer alan hazîrenin batı ucundaki, birbirine bitişik, sıra dışı iki türbeden birisi (çift katlı olanı), bütün çağdaş yayınlarda Çifte Gelinler Türbesi veya Çifte Gelenler Türbesi olarak tanıtılmıştır[14]. Daha evvel yapmış olduğumuz bir çalışmada bu türbenin Şâhî Hâtun Türbesi[15] olduğunu ileri sürmüştük[16]. Adı geçen türbenin, kimler adına kim tarafından ne zaman yaptırıldığı ve içerisinde kimleri barındırdığı meselesi tartışmalara konu olmuş, daha doğrusu tartışmasız bir şekilde adeta bir yanlış üzerinde sözbirliğine varılmıştır[17]. Türbenin hareminde kapaksız üç yalın mermer sanduka mevcuttur. Sandukaların üçünün de başında birer şâhide bulunmakla birlikte ayak taşları kırılmış olup, kırılan taşların bakiyesi yerinde bulunmamaktadır. Kimi yerde kitabeleri tahrife uğramış üç şâhidede, Mihri Hân (916/1510-1511), şehzâde Mihr Hân (926/ 1519-1520) ve Şâh Hâtun binti (…) isimleri yer almaktadır. Şâh Hâtun'un kitabesi ayak taşında devam ediyor olmalı ancak bu taş günümüze ulaşmadığı için kimlik bilgileri tamamlanamamış ve tarih kaydı tespit edilememiştir. Biz Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz bazı belgelerden hareketli burada yatan Şâh Hâtun'un Şehzâde Mirza'nın annesi Şâh Hâtun olduğu kanaatine ulaştık[18].

Şâhî Hâtun Türbesi ve kitâbeleriyle ilgili yaptığımız geniş çaplı bir çalışmayı daha önce *XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (2008)'nda bildiri olarak sunmuştuk[19]. Ancak burada kendi dikkatimizden kaçan bir hatayı da düzeltmek isteriz. Mezkûr yazımızda da belirttiğimiz üzere Osmanlı döneminde İran üzerinden İstanbul'a gelen Mirza namında iki şehzâde bulunmaktadır. Bunların birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini söylerken; her iki şehzâdenin de bir birine yakın tarihlerde İstanbul'a geldiği bilgisini[20] fazla sorgulamadan, her iki şehzâdenin de veba hastalığından vefat ederek Ebû Eyyûb el-Ensârî Türbesi yakınına defnedilmesi benzerliğinden ötürü, Cengiz Han soyundan gelen Hüseyin Baykara oğlu Bediüzzaman Mirza'nın (Ö. 921/1515 veya 923/1517)[21] annesi Şâhî Hâtun'u, Şâh Abbas'ın Veliahdı Koç-kapan Hamza Mirza oğlu Haydar Mirza'nın (Ö. 1004/1595)[22] annesi ile karıştırmışız. Bunun sebebi çoğu arşiv belgesinde "Şâhî Hâtun valide-i Mirza" ifadesinin geçmesidir. Tarih

---

[14] Aysel Okan, *İstanbul Evliyaları*, İstanbul: Yeni Gür Matbaası, 1968, s. 207-211; Mehmet Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul: Eser Yayınları, 1972, s. 171,211; Recep Akakuş, *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul: Fatih Matbaası, 1973, s. 172-175; Demiriz, "Eyüp'de Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", s. 37-57; "Çifte Gelinler", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, III, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1983, s. 1487; Demiriz, *Eyüp'de Türbeler*, s. 25-28; M. Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 1996, s. 146; M. Orhan Bayrak, *Türbeler Sözlüğü*, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları, 1998, s. 24; Tülay Sezgin, "Türk Mezar Geleneği ve Çifte Gelinler Türbesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 7-9 Mayıs 2004*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2004, s. 180-185; Sennur Sezer-Adnan Özyalçıner, *Bir zamanların İstanbul'u: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2005, s. 24-25.

[15] Eyüp'te birden fazla Şah Hatun isminde hanım sultan medfun olup, bu hatunların isimleri ve türbeleri zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Bizim bahsettiğimiz Şah Hatun ise şimdiye kadar yayınlarda sözü edilenlerden daha başka birisidir. Diğerleri ile ilgili geniş bilgi için bkz: Hakkı Önkal, "Eyüp Mihrişah ve Şah Sultan Türbelerinin Kitabeleri Işığında Mihrişah Kadın Meselesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 11-13 Mayıs 2001*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2002, s. 122-125, Mustafa Güler, "Şahsultan ile Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 11-13 Mayıs 2001*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2002, 210-217. Nazif Öztürk "Şah Sultan veya Şah Sultanlar", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 10-12 Mayıs 2002*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2003, s. 144-151.

[16] Aziz Doğanay, "Tarih Sahnesinden Silinmek İstenen Bir Soylu Hatun: Eyüp'te Medfun Şâhî Hatun veya Çifte Gelinler Meselesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2010-Nisan 2011, Yıl, 12, S. 47-48, s. 281-308.

[17] Demiriz, "Eyüpte Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", s. 39; Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, s. 146; Sezgin, "Türk Mezar Geleneği ve Çifte Gelinler Türbesi", s. 181.

[18] Doğanay, "Tarih Sahnesinden Silinmek İstenen Bir Soylu Hatun: Eyüp'te Medfun Şahî Hatun veya Çifte Gelinler Meselesi", s. 281-308.

[19] Bu çalışma, araştırmada aydınlatılması gereken bazı kuşkulu durumların netleşmesi için bildiri kitabında yayına yetiştirilememiş daha sonra makale olarak yayınlanmıştır.

[20] Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih* (Sadeleştiren: İsmail Parmaksızoğlu), I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1974, s. 284, 356; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Haz.)Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II, İstanbul ,1996, s. 361; Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, s. 175-176.

[21] İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s. 15.

[22] Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. III, s. 161.

kitaplarında Cengiz Han soyundan gelen Hüseyin Baykara'nın oğlundan "Bediüzzaman Mirza" diye söz edilmektedir[23]. Bizi yanıltan, mezkûr belgelerde Bedîuzzaman ifadesine yer verilmemiş olmasıdır. Şâhî Hâtun'un şâhidelerinden ayak taşı yerinde mevcut olmadığından baştaşındaki kitabenin devamı tamamlanamamış olup, tarih kaydı da tesbit edilememiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz bir belge, Şâhî Hâtun hakkında şimdiye kadar ulaştığımız en yeni ve geniş bilgileri içirmektedir:

(Belge.1): Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tasnif: Cevdet Maliye, 8736.

"Der-i ma'delet ünvâna arz-ı bende-i pür-taksîr oldur ki:

Vukû'-yâfte olan husûsât-ı âcizânelerini der-bâr-ı şevket medâra arz u inhâya me'mûr buyrulduğumuz **selâtin-i selâtîn-i Cengiziyye'den** müteveffâ **Kırım Giray Hân** câriyesi **Sîne Şâh Hâtun** fevt olub Âsitâne-i âliye Emti'a gümrüğü malından mutasarrıf olduğu otuz guruş mâhiyesi mahlûl kalmakla ber-mûceb-i şurût nısfı hazîne-mânde, nısfının nısfı hemşiresi **Emine Hâtun**'a ve nısfı **Kara Devlet Giray Hân** hafîdesi **Şerîfe Rukayye Hâtun**'a tevcih ve yedlerine başka başka berât-ı âlişân sadaka vü ihsân buyrulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Bende-i **Bahâdır Giray** ….".

Bu belgeden Şâhî Hâtun'un tam adının **Sîne Şâh Hâtun** olduğu ve Cengiz Hân soyundan Kırım Giray Hân'ın cariyesi olduğu anlaşılmaktadır. Böylece daha evvel anlam veremediğimiz Çifte Gelinler/Gelenler efsanesini Kırım Hanlığı'na dayandıran ilginç söylencenin kaynağı da bir nebze aydınlanmış oldu.

Şahî Hâtun Türbesi'ndeki kitâbelerin 1510 ila 1520 tarih aralığında olduğu dikkate alındığında, bugünkü bilgi ve belgeler ışığında, burada yatan kişinin Cengiz Hân soyundan gelen Hüseyin Baykara oğlu Bedîuzzaman Mirza'nın annesi Şâhî Hâtun olduğu anlaşılmaktadır. Şâhî Hâtun'dan başka bu türbede yatan Mihri Hân ve şehzâde Mihr Hân adında iki kişi daha bulunmaktadır. Bunlardan birinin taşında şehzâde olduğunun belirtilmesinden bu kişilerin Bedîuzzaman Mirza'nın çocukları olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Bedîuzzaman Mirza'nın kendisinin nerede yattığı maalesef kesin olarak tespit edilememiştir. Türbenin ikinci katındaki mermer sandukanın içinde olma ihtimali akla en yatkın olan görüştür.

Cengiz Hân soyundan (Timurlulardan) Horasan hükümdarı Hüseyin Baykara'nın 912/1506 da vefatı üzerine, Hüseyin Baykara'nın oğullarından kardeşi Muzaffer'le müştereken tahta çıkmış olan Bedîuzzaman Mirza, Özbeklerin hücumu üzerine Şâh İsmail'e iltica ederek Tebriz sarayında yaşamaya başlamış. Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden sonra da Tebriz'den İstanbul'a getirilmiştir[24]. 921 veya 923/1515 veya 1517'de 46 yaşında iken vebadan ölmüş ve Ebû Eyyûb el-Ensârî Türbesi yakınına defnedilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hüseyin Baykara oğlu Bedîuzzaman Mirza'nın kabrini kesin olarak tesbit edemedik. Şehzâdeye ait olduğunu sandığımız, Şahî Hâtun Türbesi'nin üst katındaki kapaklı mermer sandukanın şâhidelerinden birisi maalesef kırılmış ve yerinde mevcut değil; diğerinde ise yazı bulunmamaktadır. Belki de kitabe kazınarak ortadan kaldırılmıştır.

[23] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, s. 361; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, s. 15.
[24] Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, (Haz.) Vahid Çubuk, C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989, s. 31; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 2, s. 15.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalarda karşımıza çıkan birçok belgeden Şâhî Hâtun'un, Mirza'nın annesi olduğu, Ebû Eyyûb el-Ensârî Türbesi yakınında medfun olduğu ve bir vakfının bulunduğu öğrenilmektedir[25] (Belge 2-3).

Şâh Abbas'ın veliahdı Koç-kapan Hamza Mirza oğlu Haydar Mirza'ın 18 Rebiulâhır 1004/21 Aralık 1595[26] tarihinde vefatı üzerine, Sultan III. Mehmed (saltanatı 16 Ocak 1595 – 21 Aralık 1603) tarafından kabrinin üstüne bir türbe yaptırılması emredilmiştir[27]. Bu misafir şehzâdenin na'şı, doğal olarak daha evvel burada yatan diğer misafir şehzâdelerin yanına konmuş olmalıdır.

Koç-kapanzâde Haydar Mirza'ya ait olduğunu düşündüğümüz türbe, Şahî Hâtun Türbesi'nin yanına sonradan neredeyse birbirine bitişik denecek kadar yakın yapıldığı için, bir yanı Şahî Hâtun Türbesi'ne paralel konumlandırılarak, mezkûr yapıya uydurulmuş, iki paye ve dört sütunun taşıdığı altı destekli merkezî kubbeyle örtülmüş; örtü toplamda birbiriyle mütecanis olmayan beş paye ve sekiz sütun tarafından taşınmaktadır. Paye ve kemerler, sütun başlığı üstünden geçen demir kirişlerle birbirine bağlanmıştır. Altıgen planlı türbenin, üç yönde kenarları birbirinden farklı şekillerde uzatılarak yapıya, benzerlerinden farklı bir görünüm kazandırılmıştır[28]. Köşelerdeki uzantıların sonradan eklendiğine dair bir emare görünmemektedir. Sütün başlıkları da üst yapıyı taşıyan kemerlerin durumuna göre şekillendirildiği görülmektedir. Anlaşılan o ki burada yatanların üstünün örtülebilmesi için mekânın bütün sınırları kullanılmak istenmiştir (Foto. 9-10).

Türbenin bir yanı, yol kenarındaki muhavvataya (ihata duvarına) yakın ve burada yer alan kabirlere göre daha alçak kotta yapılmış olup bu kenar, birbirine ikiz merkezli mümas kemerle bağlanan payelerle şekillendirilmiştir. Türbe ile yol seviyesi arasında 146 cm. kot farkı olup, yol ile türbe arasında bir sıra halinde kabirler bulunmaktadır. Türbe zemininden bu kademeye kadar olan yükseklik, bu kenarda bir duvarla sınırlandırılmış ve bu duvar içerisine, cüzhanların oturup Kur'ân-ı Kerîm okuyabilmesi için, kenar uzunluğu 34 cm. olan yarım sekizgen planlı, 123 cm. yüksekliğinde sivri kemerli yalın bir niş yerleştirilmiştir. Kıblenin aksi yönündeki bu niş şehzâdenin makamını temsil eder niteliktedir (Foto. 11-12). Etrafı açık türbenin üstü merkezde bir kubbe ve iki yanda merkezdeki kubbeye bitişik, birisi içten altı, dıştan sekizer kenarlı; diğeri içten yamuk düz tavanlı, dıştan sekiz kenarlı iki küçük kubbeyle örtülmüştür. Üçüncü uzantı, merkezî kubbe kasnağından daha alçak seviyede bir kasnağa oturan dikdörtgen tabanlı aynalı tonozla örtülmüştür. Merkezî kubbenin oturduğu sütun başlıkları şataflı; tonozlu bölümün sütun başlıkları baklavalıdır. Sütun kaidelerinde ve zeminde eklemlenme izi görülmeyip sütun, kemer ve duvar bağlantılarında da sonradan kenetlenme izine rastlanmamıştır. Bu durumda türbe yanında bulunan Şâhî Hâtun Türbesi'nden sonra burada medfun bulunanların üstünü örtecek şekilde kalan boşluğa uygun olarak tasarlanmış ve tek seferde inşa edilmiştir (Şekil 1-2).

Bugün itibariyle türbede en eski tarihli kabir taşı, Mehmed Çelebi'ye ait olup 8 Receb 974/19 Ocak 1567 tarihlidir. Ancak bu türbe Sultan III.Mehmed'in emri ile 1595 tarihinde veya hemen sonra yaptırılmıştır[29]. Bu türbenin planındaki gariplikten de anlaşılacağı üzere burada mevcud kabirleri de içine alacak şekilde tasarlanarak, Haydar Mirza'nın buraya defnedilmesinin akabinde, sonradan yaptırılmıştır. Buraya türbe yapılırken, yapıya uydurmak için, Mehmed

[25] Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cevdet Evkaf No: 3223, 14776, 25159, 25227, 28336.
[26] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 547.
[27] Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, s. 160-161, 639.
[28] Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, s. 57-59; Demiriz, "Eyüp'te Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", s. 39-43.
[29] Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. III, s. 639.

Çelebi'nin kabrinin boyu kısaltılmıştır. Demiriz bu türbede en eski tarihli taşa işaretle türbeyi, "Mehmed Çelebi Türbesi" olarak tanıtmıştır[30].

Kapan-zâde Haydar Mirza Türbesi'nde beş kabir bulunmakta olup bunlardan merkezî kubbenin altında, nişin hemen önündeki kabir Haydar Mirza'ya aittir (Şekil. 1/1). Buradaki nişin şehzâdenin makamına işaret olduğunu düşünmekteyiz. Bugün şâhidesi yerinde mevcut olmayan kabrin sandukasının üstüne, başkasına ait olduğu anlaşılan, levha şeklinde bir kitabe eğreti biçimde kapatılmıştır.

Merkezî kubbenin altındaki ikinci kabirde ise daha yakın tarihli, buket başlıklı, üç hanım şâhidesi bulunmaktadır (Şekil 1/5). Bu kabrin üstü önceleri madenî şebekeli iken, sonradan yeni gömü yapılırken bu şebeke ortadan kaldırılmış olmalıdır. Bu şebeke madenî kıymeti veya taşıdığı sanat değeri sebebiyle sonradan çalınmış da olabilir. Aynı şekilde Şâhî Hâtun Türbesi'nin üstündeki madenî şebeke de ortadan kaybolmuştur.

Aynalı tonozlu uzantının altında iki kabir bulunmaktadır. Bunlardan birisi iki şâhideli olup şâhidelerden birisi kâtibî başlıklı ve iki yüzü de kitâbelidir. Diğer baştaki ayak taşı sivri kemerli levha şeklinde olup yüzü baş taşına dönüktür (Şekil 1/3). Tonoz altındaki diğer kabir de iki şâhideli olup, başlıksız şâhideler üstüvanî şekildedir. (Şekil 1/2). Ayak tarafındaki taşın tepesi sadaka taşı gibi oyuktur. Bu şâhidelerden baş taşı iki yönde kitabelidir. Ayak taşı tek yönlü olup kitâbesi baş kısımdaki bezeme hariç tamamen kazınarak tahrip edilmiştir.

Türbede bulunan beşinci kabrin şâhideleri üstüvâne şeklinde olup Mehmed Çelebi'nin şâhidelerine benzer şekilde başlıksızdır (Şekil 1/4). Türbedeki kabirlerden birinin üstü kapaklı olup diğer sandukaların üstü açıktır. Haydar Mirza'nın kabri açıldıktan sonra üzerine başka bir şahsa ait levha şeklindeki kitâbe kapatılmıştır.

Haydar Mirza'nın kabri merkezî kubbenin altında, nişin önünde, iki kademesi kefeki taşı, bir kademesi mermer, üç kademeli bir kaide üzerine oturan kapaklı bir mezar ve iki şâhideden müteşekkildir. Ancak kabir açılırken buradaki kabir/sanduka kapağı kaldırılmış olup, açılan kabrin üstüne kabirle ilgili olmayan bugünkü mermer levha kapatılmıştır. Kabrin şâhidesi yerinden sökülmüş olup şâhideden günümüze eser kalmamıştır. Açılan kabrin üstünü örten mermer levhada 25 Ramazan 1314/ 27 Şubat 1897 tarihini taşıyan beş satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Bu levhada celî sülüs hatla şu satırlar yazılıdır: (Foto.13).

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ“	İnnallâhe ve melâiketehû yusallûne alân Nebiyyi,
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا	yâ eyyuhâllezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ (teslîmen). [Ahzab 33/56]
ما بين همايون ملوكانه ومزيقهٔ شا ها نه طبيبى فريق	Mabeyn-i hümayûn mülûkâne ve mızıka-i şâhâne tabîbi Ferik
سعادتلو عارف پاشا حضرتلرينک والده لرى شريفه عايشه	Saâdetlû Ârif Paşa hazretlerinin vâlideleri Şerîfe Ayişe
صدّيقه خانم روحنه الفاتحه سنه 1314 فى 25 رمضان	Sıddıka Hanım. Rûhuna Fâtiha 1314 fî 25 Ramazan [27 Şubat 1987]

[30] Demiriz, "Eyüp'te Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", s. 39-43. Demiriz, burada kitabedeki Receb'in ikinci Pazar gününü 24 Ocak 1567 olarak çevirmiştir Ancak TTK tarih çevirme kılavuzunda bu tarih 8 Receb 974/19 Ocak 1567 şeklinde gösterilmiştir.

Türbedeki en eski tarihli mezarın üstüvanî şâhidesi başlıksız, üst köşeleri yuvarlatılmış ve kitabenin üstüne taç bezemesi işlenmiştir. Celi sülüs hatla yazılmış dört satırlık kitabede şunlar yazılıdır: (Foto. 14-15).

Ön Yüzde

İntekale ilâ rahmetillâhi sübhânehû	انتقل الی رحمة الله سبحانه
Abduhu'r-râcî afvehû ve ğufrânehû	عبده الراجی عفوه و غفرانه
Mevlânâ el-merhûm Mehmed Çelebi ibnü'l vefâ	مولانا المرحوم محمد جلبی ابن المولی
Mustafa Çelebi ibnü'l-mevlâ Şâh Çelebi	مصطفی چلبی ابن المولی **شاه چلبی**

Arka Yüzde

İbnü'l-mevlâ el-fazlü'l-allâme Sinan	ابن المولی الفضل العلامه سنان
Paşa ibnü'l-mevlâ efdalü'l-fudalâ fi'l-ulûm	پاشا ابن المولی افضل الفضلا فی العلوم
Hıdır Bey Çelebi eş-şehir bi-üstâdi'r-Rûm.	خضر بک چلبی الشهیر باستاد الروم
Yevmü'l-ehadü's-sânî min şehri Receb, Sene 974 [8 Receb 974/19.01.1567]	یوم الاحد الثانی من شهر رجب سنه 974

Türbede mevcud en eski tarihli taş olan Mehmed Çelebi'nin şah sülalesiyle irtibatlı bir kimse olduğu kitabede geçen "İbnü'l-Mevlâ Şâh Çelebi" ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu da burada yatanların Acem şehzâdeleriyle ilgili olduğunu düşündürmektedir.

Üçüncü kabirde iki şâhide bulunmakta olup, kâtibî kavuklu baş taşının her iki yüzünde aynı ibare yazılıdır. Ayak taşında ise servi ağacı tasvirine yer verilmiştir. Baş taşındaki altı satırlık celî sülüs kitabede şunlar yazılıdır: (Foto. 16).

Hâne-i Hâssa'dan	خانهٔ خاصه دن
Çıkma sâbıkan berberbaşı	چقمه سابقا بربر باشی
Tırnakçı merhûm ve mağfûr	طرناقجی مرحوم و مغفور
Hüseyin Ağa ruhuna	حسین اغا روحنه
el-Fatiha	الفاتحه
Sene 1184 [1770/1771	سنه 1184

Türbede bulunan dördüncü kabrin üstüvanî şekildeki iki şâhidesinde de aynı metin tekrarlanmıştır. Kitabede şu metin yer almaktadır: (Foto. 17).

هو الباقی	Hüve'l-Bâki
السید الحاج	Es-Seyyid el-Hâc
فیض الله افندی زاده	Feyzullah Efendi-zâde
السید عبداللطیف	Es-Seyyid Abdüllatif
بک افندی	Beyefendi
سنه 1261 اواخر ش	Sene 1261 evâhır-i Şa'bân [1845 Ağustos sonu]

Beşinci kabirde yönleri cami avlusuna dönük, buket başlıklı levha şeklinde üç şâhide bulunmaktadır. Pahlı levha şeklindeki kabrin üzerine sıra ile dizilmiş üç şâhide, üç farklı kişiye aittir. Burada medfun kişilerin kitabelerinden, bu kabirde Binbaşı Şükrü Bey'in kayınvalidesi ve karısı ile birlikte, Binbaşı Kamil Bey'in kızının yattıkları anlaşılmaktadır.

Beşinci kabirde yer alan üç kitabeden tarih sırasına göre en eskisi olan sağdakinde: (Foto.18).

الله باقی	Allah Bâki
ردیف بیکباشسی	Redif binbaşısı
کامل بکک کریمه سی پاکیزه	Kâmil Bey'in kerimesi Pakize
خانمک روحنه	Hanım'ın rûhuna
الفاتحه	el-Fâtiha
سنه 1316	Sene 1316 [1898/1899]

Beşinci kabirde yer alan üç kitabeden soldakinde: (Foto.18).

الله باقی	Allah Bâkî
دوقتور بیکباشي	Doktor binbaşı
شکری بکک	Şükrü Bey'in
رفیقه سي ناجیه	Refîkası Naciye
خانمک روحنه	Hanım'ın rûhuna
الفاتحه	el-Fâtiha
سنه 1334 فی 17 ربیع الاول	Sene 1334 fî 17 Rebiulevvel
سنه 1331 و فی 9 کانون ثانی	Sene 1331 ve fî 9 Kânûn-i sâni [23 ocak 1916]

Beşinci kabirde yer alan üç kitabeden tarih sırasına göre en yenisi olan ortadakinde: (Foto. 18).

هو الباقی	Hüve’l-Bâkî
دعوی وکیلی حامد	Da‘vâ vekîli Hâmid
بکن والده سی دوقتور	Bey’in vâlidesi doktor
بیکباشی شکری	Binbaşı Şükrü
بکک قائن والده سی	Bey’in kâin vâlidesi
فاطمه زهرا خانمک	Fâtıma Zehrâ Hanım’ın
روحنه الفاتحه	Rûhuna el-Fâtiha
سنه 1339 سنه 1336	Sene1339 Sene 1336 [1920/1921]

Türbede mevcut kabirlerin kitabelerinden en eski tarihli olan Mehmed Çelebi’nin, kitabesinden hareketle İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey’in oğlu Sinan Paşa’nın torunu olduğu ileri sürülmekle birlikte kim olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Mehmed Çelebi dışındakilerin ise Haydar Mirza ile ilgisinin olmadığı sanılmaktadır. Mehmed Çelebi’nin ayak taşındaki kitabenin kazınmasından da anlaşılacağı üzere Mehmed Çelebi’nin Acem şehzâdeleriyle yakınlığı bulunma ihtimali vardır. Yeni tarihli mezarların buraya, Haydar Mirza’nın na‘şının kaçırılarak Erdebil’e nakledilmesinden sonra yakın bir tarihte konduğu aşikârdır.

Haydar Mirza’nın kabri üzerine konan kitabenin asıl sahibi ve dördüncü kabirde yatan hanımların, bir tabip ailesine mensup oldukları anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle söylemek gerekir ki yanlış okumalardan kaynaklanan bir hata sonucu Şâhî Hâtun (Valide-i Mirza) Türbesi, Kırımlı Çifte Gelin veya Çifte Gelenler’e mâl edilmiştir. Koç-kapanzâde Haydar Mirza’ya ait olduğunu düşündüğümüz türbe de Mehmed Çelebi’ye mâl edilmiştir. Mirza adını taşıyan her iki şehzâde de İran üzerinden İstanbul’a gelip, her ikisi de burada veba hastalığına yakalanarak vefat ettikten sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî Türbesi yakınına defnolunmuş. Koç-kapanzâde Haydar Mirza’nın na‘şının İran’a kaçırılmasından sonra, herhalde Osmanlı-İran ilişkilerinin iyi gitmediği bir dönemde, mezheb ayrılığından veya siyasî bir sebepten ötürü buradaki iki türbede yatan şahısların taşları kırılarak veya isimleri silinerek unutturulmaya çalışılmıştır. Elimizde Koç-kapanzâde Haydar Mirza’nın kabrinin burası olduğunu gösteren kati bir delil bulunmamakla birlikte aksini ısbat eden bir delil ortaya çıkmadıkça, günümüze ulaşan arşiv belgeleri ve tarihî bilgilerden hareketle Şâhî Hâtun Türbesi yanındaki türbeye bitişik yapının Acem Şâhı Abbas’ın, sulh rehinesi olarak Osmanlı pâyitahtına gönderdiği yeğeni, Şâh Abbas’ın Veliahdı Koç-kapan Hamza Mirza’nın oğlu Haydar Mirza’ya ait olduğunu düşünmekteyiz.

Ekler:

Belge 02: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf No: 3223.

"Der-i devlet-mekîne arz-ı dâî-i kemîne budur ki, medîne-i hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de Şâhî Hâtun nâm sâhibetü'l-hayrın vakfında yevmi elli akçe vazife ile mütevellî olan Hüseyin Çavuş pîr ü ihtiyâr olub hıdmet-i tevliyyeti edâda izhâr-ı acz ü kasr-ı yed etmekle hıdmeti hâlî kalub işbu râfi'i rık'a-i dara'at el-Hâc Mustafa bin Ramazan diyânet ve imâmet ile mevsuf olub müstahak olmağla tevliyyet-i merkûme vazîfe-i mezkûresiyle mezbûr el-Hâc Mustafa'ya tevcih olunub yedine berât-ı şerîf-i âlîşân sadaka vü ihsân buyurulmak recasına dergâh-ı mu'allâya arz olundu. Bâkî emr ü fermân men lehü'l-emrindir.

Hurrire fi'l-yevmi't-tâsi'i ve'l-'ışrîne min şehr-i Rebî'i'l-evveli li-seneti semânin ve mieteyni ve elf 29 Rebî'ü'l-evvel 1208 (7 Ekim 1793). el-Abdü'd-dâî li'd-devleti'l-a'liyye Hafız Mustafa el-Kâdî bi-medîne-i Ebî Eyyûb el-Ensârî"[31].

Belge 03: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf. 27675.

Der-i devletmekîne arz-ı dâ'î-yi kemîneleridir ki, nezâret-i dâîlerinde âsûde evkâfdan medîne-i Hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî radiye anhü'l-bârîde vâki merhûm **Haydar Mirza ferzend-i şâh-ı acem türbe-i şerîfinin** vazife-i muayyene ile tevliyet cihetine mutasarrıf olan Mustafa Halîfe ve yevmi beş akçe vazife türbedarlık cihetine mutasarrıf olan Yahya Halife bilâ veled fevt olup ciheteyn-i mezkûreyn mahlûl ve hıdmet-i lâzımeleri mu'attal kalmağla yerine erbâb-ı istihkâkdan işbu bâ'is-i arz-ı ubûdiyyet Ahmed Hayâti Halife'ye müteveffiyân-ı mezburânın mahlûllerinden ciheteyn-i mezkûreteynde vazîfe-i mersûmeleriyle kendüye tevcih ve yedine berât-ı şerîf-i âlişân sadaka vü ihsan buyrulmak recasıyla sened-i âlî inâyet ve istirham eylediği pâye-i serîr-i a'lâya arz u i'lâm olundu. Bâkî emr hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ışrîne min cumâdelûlâ li-sene erba'a ve erba'in ve mieteyn ve elf. (25 Cumâdelûlâ 1244)

el-Abdüddâî li'd-Devleti'l-aliyyeti'l-Osmâniyye Mehmed Said Gelenbevî-zâde el-Kâdı bi-Havâss-ı Refîa.

[31]Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (Cevdet Evkaf. 3223); Konuyla ilgili diğer bazı belgeler: Eyüb Camii'nde Vâlide-i Mirza Şahî Hatun vakfından meşrut vazife ile cüzhan cihetinin tevcihi (Şeyhulislâm Abdullah Efendi'nin işaret ve imzasıyla) (Cevdet Evkaf. 290/14776); Eyüb'de Acem Şahı oğlu Haydar Mirza Türbesi bir cihet tevcihi başlığıyla (Cevdet Evkaf. 548/27675); Eyüb Camii'nde Mirza validesi Şahî Hatun evkafından meşrut vazife ile cüzhan cihetinin tevcihi (Cevdet Evkaf. 499/25227); Haydar Mirza validesi Şahî Hatun'un Eyüb'deki vakfı tevliyetinin tevcihi (Cevdet Evkaf. 65/3223).

KAYNAKLAR

Akakuş, Recep, *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul: Fatih Matbaası, 1973.

Anonim, "Çifte Gelinler", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, III, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1983.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s. 149-180.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cevdet Evkaf No: 3223, 14776, 25159, 25227, 28336.

Bayrak, M. Orhan, *Türbeler Sözlüğü*, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları, 1998.

Bayrı, Mehmet Halit, *İstanbul Folkloru*, İstanbul: Eser Yayınları, 1972.

Blow, David, *Shah Abbas: The Ruthless King who Became an Iranian Legend*, London: I. B. Tauris, 2009.

Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.

Demiriz, Yıldız, "Eyüp'te Az Tanınmış İki Türbe Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı*, C. XI, İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1982, s. 39-43.

Demiriz, Yıldız, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Doğanay, Aziz, "Tarih Sahnesinden Silinmek İstenen Bir Soylu Hatun: Eyüp'te Medfun Şâhî Hatun veya Çifte Gelinler Meselesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XII, 47/48, s. 281-308

Galitekin, A. Nezih-Yurdakul, İlhami, "İstanbul Türbeleri", *İstanbul Araştırmaları*, II, İstanbul, 1997,s. 91-146.

Güler, Mustafa, "Şahsultan ile Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 11-13 Mayıs 2001*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2002, 210-217.

Haskan, M. Nermi, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 1996.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih* (Sadeleştiren: İsmail Parmaksızoğlu), I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974.

İlgürel, Mücteba, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler*, IX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 652.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II, İstanbul, 1996.

Okan, Aysel, *İstanbul Evliyaları*, İstanbul: Yeni Gür Matbaası, 1968.

Önkal, Hakkı, "Eyüp Mihrişah ve Şah Sultan Türbelerinin Kitabeleri Işığında Mihrişah Kadın Meselesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 11-13 Mayıs 2001*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2002, s. 122-125.

Öztürk, Nazif, "Şah Sultan veya Şah Sultanlar", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 10-12 Mayıs 2002*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2003, s. 144-151.

Peçevi, İbrahim /Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevî* 1059/1649, C. I, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1283.

Peçevi, İbrahim, *Peçevi Tarihi*, Enderun Kitabevi, C. II, İstanbul 1980.

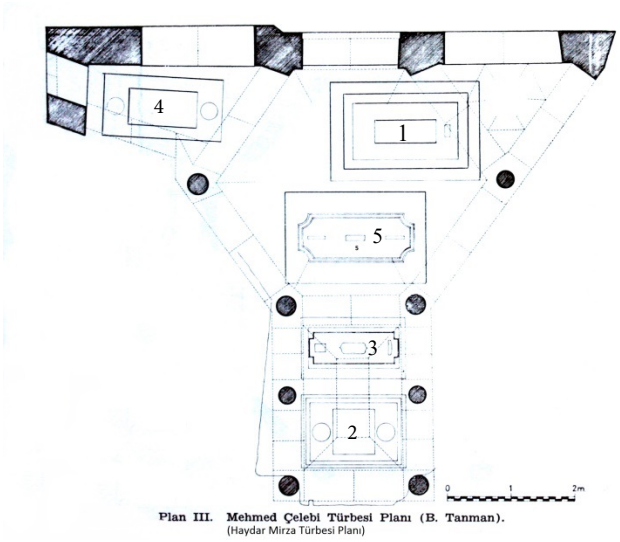
Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, 1003-1008/1595-1600, C. II, (haz.) Mehmet İpşirli, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, (Haz.) Vahid Çubuk, C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.

Sezer, Sennur-Özyalçıner, Adnan, *Bir Zamanların İstanbul'u: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2005.

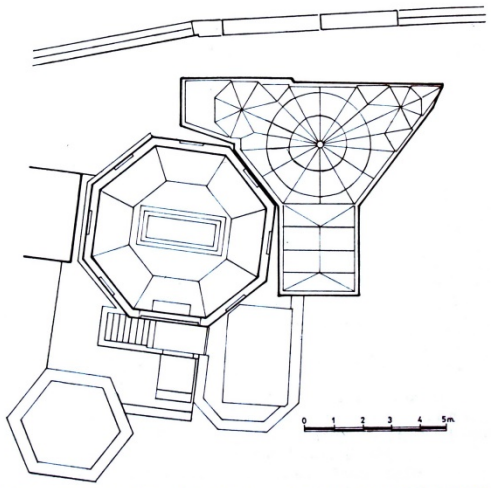
Sezgin, Tülay, "Türk Mezar Geleneği ve Çifte Gelinler Türbesi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 7-9 Mayıs 2004*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2004, s. 180-185.

ŞEKİL VE FOTOĞRAFLAR

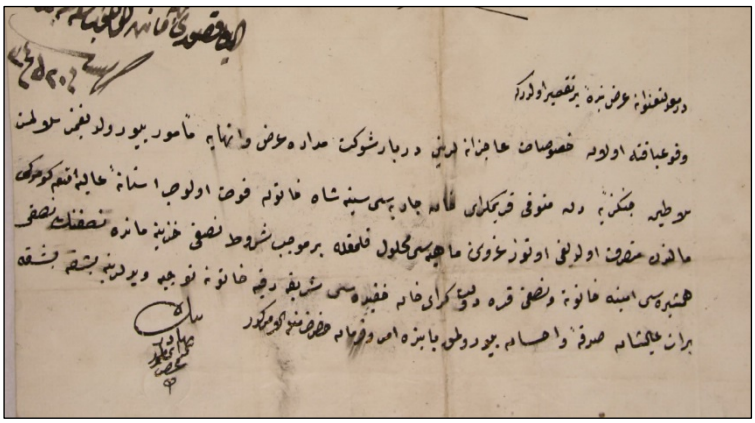
Plan III. Mehmed Çelebi Türbesi Planı (B. Tanman).
(Haydar Mirza Türbesi Planı)

Şekil 1: Haydar Mirza Türbesi Planı (B.Tanman'dan)

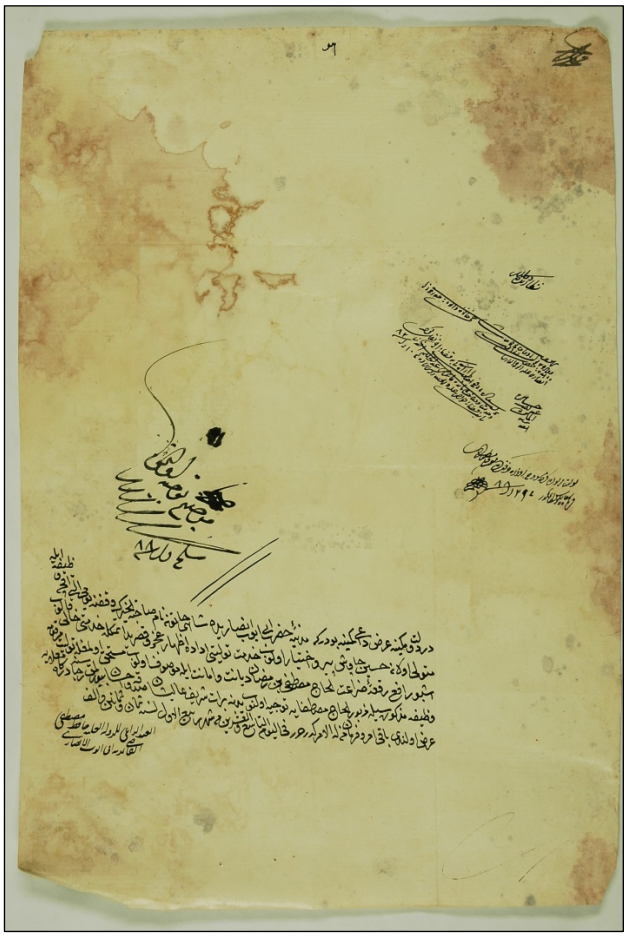

Plan I. İstanbul - Eyüp. Çifte Gelenler ve Mehmed Çelebi Türbesi Vaziyet Planı (B. Tanman).

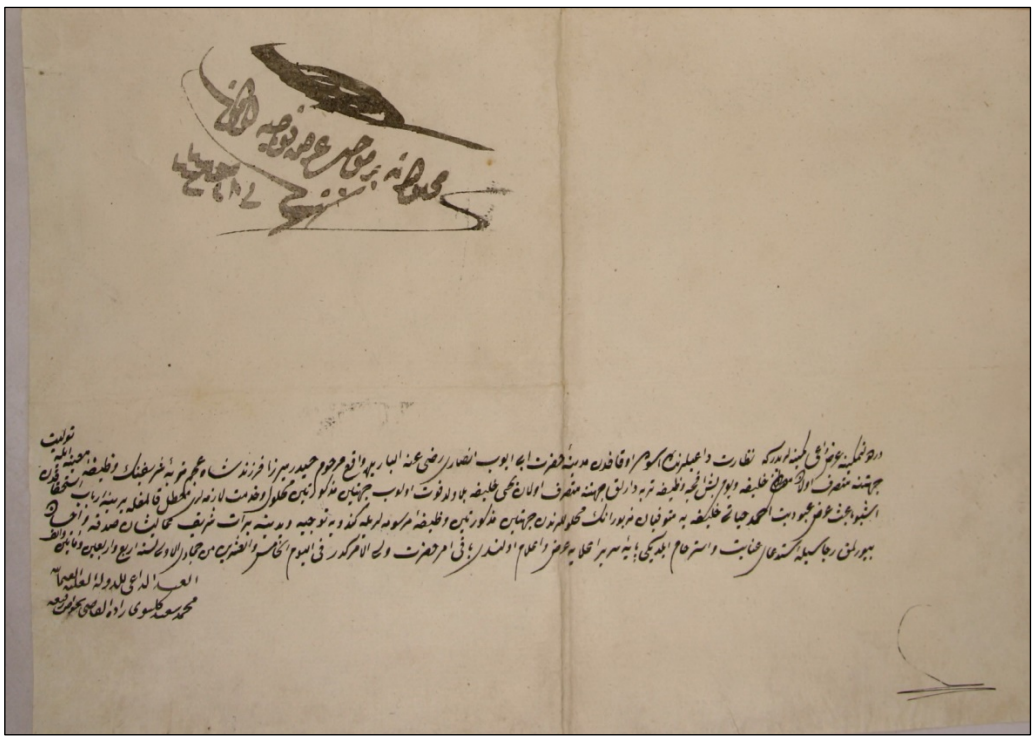
Şekil 2: Şahî Hatun ve Haydar Mirza Türbeleri Vaziyet Planı (B.Tanman'dan)

Belge 1: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye 8736

Belge 2: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf 3223.

Belge 3: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf 27675.

Foto. 1: Şahî Hâtun ve Haydar Mirza türbeleri.

Foto. 2: Haydar Mirza Türbesi doğu cephesi.

Foto. 3: Haydar Mirza Türbesi batı cephesi.

Foto. 4: Haydar Mirza'nın İstanbul'a gelişi.

Foto. 5: Haydar Mirza Türbesi'nin iç görünüşü

Foto. 6: Haydar Mirza'nın açılan kabri.

Foto. 7: Haydar Mirza'nın açılan kabrinde şahide yeri.

Foto. 8: Mehmed Çelebi kabri ve kazınan kitabesi.

Foto. 9: Haydar Mirza Türbesi sütun başlıkları.

Foto. 10: Haydar Mirza Türbesi köşe bağlantısı.

Foto. 11: Haydar Mirza Kabri ve nişi

Foto. 12: Haydar Mirza Türbesinde cüzhan nişi.

Foto. 13: Haydar Mirza'nın açılan kabri üzerine kapatılan kitabe.

Foto. 14: Mehmed Çelebi Kabri.

Foto. 15: Mehmed Çelebi Kabri'nin kitabesi kazınmış ayak taşı.

Foto. 16: Berberbaşı Tırnakçı Hüseyin Ağa Kabri.

Foto. 17: Seyyid Abdüllatif Efendi Kabri.

Foto. 18: Pakize Hanım, Naciye Hanım ve Fâtıma Zehrâ Hanım'ın kabirleri.